

Светозар Чорович.

Герцеговінські оповідања.

„Народн. Бібліотека“.

виходить книжочками в обемі двох аркушів друку (32 сторін) два рази на місяць кожного 1 і 15 дня. Кожда така книжечка становить для себе цілість.

В „Народній Бібліотеці“ будуть містити ся найкрасші оповідання та поезії і найцікавійші наукові розвідки, та хосенні поучаючі писаня.

Книжечки „Народної Бібліотеки“ будуть переважно з образками.

Річна передплата виносить лиш 4 кор.; піврічно 2 кор. Передплата річна до Німеччини виносить 5 корон, до Росії 3 рублі, до Америки 1½ доляра. Поодиноке число „Народної Бібліотеки“ коштує з пересилкою **25 сотиків.**

На оказ висилаєть ся лиш за надісланем марки листової за 25 сотиків. Коли-ж відтак запернумеруєть ся, то се вчисляєть ся до передплати

На кредит не висилаєть ся.

„Народна Бібліотека“ повинна знаходити ся в кождїй читальні і в кождїй руській хаті.

Чим більше буде передплатників, тим красшою і цікавішою буде „Народна Бібліотека“.

Передплату просимо слати на адресу: **„Народна Бібліотека“, Чернівці, ул. Панська ч. 33.** (Буковина).

Народна Бібліотека.

Одвічальний редактор: Андрій Веретельник.

СВЕТОЗАР ЧОРОВИЧ.

Герцеговінські оповідання

з сербської мови переклав

Шлягон Карпинський.

ЧЕРНІВЦІ, 1911.

Видає Видавничий Відділ Союзу руских хліборобських спілок
на Буковині „Селяньска Каса“.

З друкарні тов. „Руска Рада“, під зар. І. Захарка.

З М І С Т:

	Стор.
1. Малий жебрак	5
2. Герцеговінка	9
3. Вістун	19
4. Кляті вороги	23
5. Чий паркан	32
6. На стрічу	38

Малій жебрак.

Часто бачив я його як проходжав ся по базарі: блідий, знеможений, убраний в якісь нужденні лахи... Жалісно, тяжко було глядіти на нього. Він ніколи не просив, а бувало нераз стане перед тобою і з неповорушним, сумним поглядом простягає до тебе руку. Годі перейти попри нього і не подати йому чого небудь, хочби у тебе було камяне серце.

На імя йому було Мірко.

Але перейду до оповідання.

Був холодний, зимний день, який тільки може бути у нас. Дуже сильний вітер бурхав зі свистом, піднімаючи з землі цілі хмари пилу і підносячи їх в гору, почім він розсипав ся на всі сторони. Там він зривав з даху дошку або плиту, тут роскидав солом'яну стріху, ще в іншій місци розбивав вікна і т. и.

На площі не було майже нікого. Увесь нарід, що там находив ся, ховав ся до склепів і магазинів; там гріють ся, попивають каву і ділять ся новинами дня.

А бідняка Мірко притиснув ся за углом на улиці коло одного магазину і хухає на пальці, гріючи їх своїм теплим віддихом.

На нім була довжезна куртка з численними дірами, з котрих вилізала вата, особливо на рукавах і полатані в багато місцях штани, а на колінах подерті так дуже, що через них видно було голе тіло малого хлопчини.

Чоботів не було у нього ніяких, а тільки поскакував з ноги на ногу, щоби заігріти ся.

Тоді саме переходив попри нього хлібопекар Сіма, несучи на плечах коритко й викрикував: „Сьві-і-жий хліб!“

Мірко висунув ся з за угла і стояв на улиці, щоби той міг його побачити.

— Що ти ту робиш сякий - такий? — крикнув на нього Сіма.

— Стою.

— Но то стій, коли в тебе охота!

І булочник пішов дальше.

Мірко почув запах горячого хліба, отворив рот. І хоч він був голодний, не побіг за ним просити, йно вернув ся назад і став

хухати на пальці та перескакувати з ноги на ногу.

— Що ти тут робиш? — питає його оден хлопчина, ученик з якоїсь там майстерні.

— Нічого.

— Чому не йдеш де загріти ся?

— А кудиж я піду?

І хлопчина пішов далше.

Незадовго потім надійшов ага (пан), одітий, як паша. Йде він гордо, немовби питаючи, скільки коштує Мостар?*)

Побачив він Мірка.

— Чий ти хлопчино?

— С е р б с ь к и й, — відповів Мірко — і поглянув на нього своїм сумним поглядом.

— А як тебе звуть?

— Мірко.

— Що ти тут робиш?

— Нічого.

Ага зглянув ся над ним, добув мошонку і вийняв з неї монету.

— От тоє тобі. Купи собі хліба.

Дав йому двацятку.

У Мірка засяли очи, коли опинила ся в його руках монета і він підскочив з радости.

*) Столиця Герцеговіни. — *Пр. Ред.*

— Живйю! — закликав він.

— А чи знаєш хто він? — спитав Мірка оден крамар, коли ага був вже досить далеко.

— Не знаю.

— То Башіч, той, що порубав трьох Сербів, правду кажу!

Мірко задеревенів.

— Не вже то він?

— Він.

Стоїть Мірко задумавшись. Глядить на монету, сильно стискає її і знов летить мов вихор.

— Кудя ти? — питає крамар.

Но Мірко навіть не обернув ся.

Біжить цілим розгоном, не задержуючи ся, мов божевільний.

Догонив агу.

— Ага! — кличе він.

— Що тобі?

— От на тобі твою двадцятку!

Ага здивував ся.

— Не вже не хочеш?

— Не хочу.

— Таж ти бідолашний?

— Не хочу й тільки всього!

Відтак кинув двадцятку перед агу і побіг наперед.

І знов став дмухати на пальці і пере-
скакувати з ноги на ногу.

Герцеговінка.

За два дні до битви коло Боботового
кладовища до сердаря (ватажкa) Марка
прийшов молоденький хлопець-герцегові-
нець. З виду дуже молодий не більше ші-
снацяти літ, а при тім незвичайно гарний
як образок: доволі високого росту, хоча не
дуже плечистий, з білим рум'яним лицем,
як сніг окроплений кровю і чорними як
уголь очима. Довге, темне волосе спадало
у нього на лоб майже до самих очий,
а з заду спускалось до плечий. Звільна
встидливо підійшов він до сердаря Марка
і поцілував його в руку.

— Звідки ти парню? — питає сердар,
а сам не може відвести від нього очий:
так він йому подобав ся.

— Із Невесіня.

— Як тебе зовуть?

— Станко.

— А чий ти?

— Ранковичів.

Сердар Марко поглянув на свої вуси та раз, два, три, ударив носиком чобота об землю, немов над чимсь роздумував.

— Пощож ти прийшов? — запитав він по доволі довгим роздумуванню.

— Прийшов воювати.

Сердар кивнув головою, немовби казав: „я так і думав“ і знов ударив ногою об землю.

— Но, мабуть ти ще дуже молодий — сказав він по застановленню і з притиском на поодиноких словах.

— Невже тоє перешкоджує? — запитав молодець і опустил очи.

— Перешкоджує, справді, перешкоджує — відповів сердар. — Тобі от тепер здається, що то легко бороти ся, проливати кров, а то не так, ти помиляєш ся. Всі молоденькі парні як ти, дуже боязливі і трусливі. Коли ідуть на війну, здає ся тобі, що нема лютіїших від них, а коли роздадуть ся перші вистріли оружя, вони зараз блідніють, ховають ся і втікають.

— Я не з таких — сказав молодець.

— Як, чомби ти мав бути ліпший від других?

— Я не втечу і не сховаю ся — хочби прийшло ся погибати... Не бою ся оружя...

Ти тільки прийми мене до дружини, а тоді побачиш.

Марко знов задумав ся, потім підняв голову і поглянув хлопцєви просто в очи.

— Ну, гаразд... Я прийму тебе... Але я готов справді закладати ся, що ти перший утєчєш з поля боротьби... Знаю я вас, добре знаю... Та най буде по твоєму! Тепер ти наш, іди до дружини... Шкоди не буде: у нас все таки о одного більше.

Молодець знов підійшов до сердаря і поцілував його в руку, а той погладив його по голові і процідив крізь зуби: „Бувай здоров“. Відтак припоручив його товаришам, котрі прийняли його як брата. Так звичайно буває у Герцєговінців.

* * *

По жорстокій, запеклій боротьбі і різанині коло Боботового кладовища, зібрали ся дружинники вкруг сердаря. Провіряли, чи всі на переді, чи всі здорові. Сердар стояв по середині, розпитував кожного, довідувався, а дружинники тимчасом тихо переговорювали ся, перекликувались поміж собою.

Підійшов іще оден молодець.

— А де наш Станко? — запитав він.

Всі замовкли, переглянулись, стали розглядати ся довкола... — Станка ніде не видко.

— Нема його тут...

Сердар здивував ся. Він не хотів вірити, що нема Станка... О його втечі не могло бути й мисли, тому що сердар бачив своїми власними очима, як він бив ся, немовби юнак, випробований в десяти боях... а о смерті його він не хотів, або краще бояв ся і не сьмів навіть подумати, за два дні він так привязав ся до Станка, немовби то його свояк, рідний син.

— Що з ним стало ся?... — запитав він окружающих його хлопців, якимсь глухим, химерним голосом.

— Не знаємо — відповіли йому.

Сердар затиснув зуби.

— Найдіть мені його! — крикнув він — Найдіть зараз живого, або мертвого... Хто знає, може бути, що він де задержав ся, спізнив ся? Шукайте його...

Дружинники послушали сердаря і розсипали ся на всі сторони. Переходили від одного трупа до другого, може де знайдуть Станка між убитими? Заглядали по корчах, чи не знайдуть його там, но все надармо.

Тимчасом кількох дружинників пішли по воду і нашли Станка коло ручая. Лежав він на животі, а під ним ціла калюжа крові, що вже загушла і стала чорніти... Зараз підбігли до нього, перевернули на спину. Він був блідий, як полотно, з замкненими очима, з отвореним ротом. Волосе було розкудлане, помішане, розсипане на окервавленій траві і на ній запекла ся кров.

— Мертвий — сказав хтось, що обмацував Станка.

Підійшли й другі і стали його оглядати.

— Ні, дихає, їй Богу, ще дихає! — закликав перший.

Досить було сих слів... Прочі побігли до ручаю, принесли води, стали оприскувати і умивати йому лице. Трохи згодом показав ся на щоках ніжний румянець... Дружина ще більше прилягла до нього, доглядають його, а він вкінці, поволи отворив очи... В першу мить він не пізнавав, де він, як найшов ся тут, що з ним роблять і знов замкнув очи... Відтак відомкнув і слабим, преслабим голосом попросив:

— Води.

— Зараз! — відозвали ся дружинники і дали йому небогато води. Відтак осто-

рожно підняли його і віднесли до сердаря.

Сердар скрикнув з радості, як побачив Станка, но в ту мить нахмурился — рана показала ся йому дуже страшною.

— Внесіть його в яку небудь хату, а я пришлю тут лікаря.

Дружина послухала й віднесли раненого до найближчої хати.

* * *

Коли прийшов лікар, Станко вже зовсім прийшов до памяти й лежав спокійно, не стогнав і не охав, як то звичайно роблять молоді ранені. Лікар зараз підійшов до нього і хотів розіпняти камізольку, щоби оглянути рану на груди. Але Станко не давав й діткнути ся до грудий, рішучо противлячи ся тому. Лікар з початку просив, та потім, як побачив, що просьби даремні, він насильно ухопив за камізольку і розіпняв її.

І в мить він побачив... білі, як сніг, дівочі груди...

Лікар остовпів з подиву, а Станко цілий почервонів і соромливо відвернув голову в бік...

— Ти... жєнщина... — промовив лікар не схаменувши ся ще з того дива.

— Так — тихо відповіла вона.

— Замужна?

— Дівчина.

— А як тебе зовуть?

— Стана.

Лікар оглянув рану, обмив, наложив обв'язку, а відтак сів перед Станою і з подивом став її оглядати. А вона не сьміла підняти очий і все гляділа на бік.

Вкінці лікарєви надоїло те мовчанє (він взагалі ніколи не вмів мовчати) та й він став поступєнно допитувати ся:

— Чому ти пішла на війну?

— Так — відповіла вона.

— Не може бути, щоби „так“... Чому другі жінки не роблять того? Тут щось иншого... Може бути, ти чиясь суджена і пішла разом з ним на війну.

— Ні.

— То з братом?

Вона почєрвонїла ще бїльше як вперед і тихо прошептала:

— Ні.

Лікар належав до тих людий, що не вдоволяють ся подібними відповідями. Йому хотїло ся довідати про всьо від початку до

кінця, бо він бачив, що тут криє ся якась „історія“, як то він дуже любив говорити о таких случаях. Тепер він вже ніяк не міг вдоволювати своєї цікавості, все випитував дівчину, вговорював її признати ся перед ним, кляв ся небом і землею, що ніхто того не довідає ся, хоча сам був переконаний, що не зможе здержати присяги.

Стана вкінці увірила йому і тихим голосом стала оповідати :

— В нашім селі є до трицяти хат і з кожної хати на боротьбу з Турками вийшло по двоє-трое людей. А з котрої хати не пішов ніхто на війну, то кажуть що вона проклята Богом, що в ній живуть люди з „покоління Бранковича“.*)

Так було й з нашою хатою.

В мене є брат не багато старший від мене, йому двацять літ — но Бог його знає якийсь він нідочого і полохливий, як заяць. Він боїть ся навіть подумати о війні, а щож доперва ось іти на війну... Говорила йому мати, говорила і я, щоби він не відбивав ся від других хлопців, но він й не хотів слухати.

*) Зрадника в памятний день на Косовім поли в 1389 р.

— Не хочу — каже — проливати крові!... Обійдуть ся там і без мене. Не хочу вбивати нікого.

І так за кождим разом.

З початку ми його переконували, відтак перестали. А тимчасом в селі пішла о нашій хаті погана поговірка: одні се, другі те, а всі погано говорили.

Раз рано пішла я на роботу. Доганяють мене чотири дівчині з дому Бумбіча та Рецатіци. Я поздоровила ся з ними: „добрий день“! А вони навіть не зглянули на мене.

— Щож то ви? — питаю ся.

— Нічого... Не хочемо говорити з тобою. Ти від „Бранковичевої лози“, тому що твій брат не пішов на війну з іншими молодцями.

Мені потемніло в очах. Мені здавало ся, що мене обілляли горячою водою а я мало що не зімліла... Колиж вони відійшли трохи, я утяла косу і полетіла до дому... Влетіла у свою кімнату і заплакала... Довго я ридала і сама не знаю як довго; але після того стало мені лекше... Встала і почала думати, що мені тепер робити? Адже то не жарт, коли знеславлюють нашу хату, називаючи нас ськими і такими... Не було

ніколи в нашім роді Бранковичів а тепер ось говорять... Мені стало так тяжко, що сльози по неволі знов потекли з очий.

Не довго думаючи, сказала я до себе: піду я на війну... Не хочу, щоби о нашій родині пішла погана слава, хочби прийшло ся мені загинути.

І зараз убралась я в братову празничкову одіж і вечером прийшла тут.

От і всьо.

Стану очевидячки втомило се оповіданє, під кінець голос ослаб, так що ледви можна було розбирати її слова. Лікар з отвореними з подиву устами не то що з напруженєм слухав, але просто погочував кожде її слово. Очи його сяли і він тільки кивав головою, додаючи іноді „браво“, „молодець“.

В душі він покляв ся піклувати ся і дбати за ню мов за рідну доньку.

* * *

Недавно я бачив Стану. Вона все така сама гарна і мила. На руках вона держала маленького сина, а при ногах грали ся дві дівчинки. При стрічи поневоли заб'єть ся тобі серце і ти спочуваєш глибоку пошану

для неї. І вона зовсім щаслива та переконана, що більшого щастя вже не може бути на світі.

Вістун.

- Гей Сімо!
- Ось я, Стояне.
- Чи ти готов?
- Вжеж, зовсім.
- Ходи сюда!

Стоян, начальник невеликої гайдуцкої (розбійничої) дружини, вийняв ізза пазухи письмо і передав його своєму вістунови Сімі.

— Ось віднеси тоє Йованови Горштакowi на Залом, — сказав Стоян, — але бережи його як зіницю ока. Я тут пишу йому, що прийдемо до нього сьогодні вечером. Сам розумієш, що жде нас, коли письмо попадєть ся в чужі руки.

— Більше нічого не прикажеш? — запитав Сімо.

— Нічого більше не маю, ступай!

Сімо перекинув через плечі теплий шаль, і як той бистроногий олень, перескакуючи зі скали на скалу, пустив ся в дорогу густим лісом, улюбленим захистом молодих

гайдуків. Вже дев'ять літ він гайдучить зі Стояном, полюбили оден другого, як рідні братя, оден за другого не пожалував би віддати навіть життя, не згадуючи вже о чім іншій.

Сімо був ще молодий, двацяти сім літ, но вже так змужнів, що здавало ся, немовби йому минуло давно трицять. Як кажуть люди, був він високий і стрункий як сосна, а широкий, як кріпостна стіна. Коли поглянеш на нього, то здаєть ся тобі, що то оден з тих юнаків, що бороли ся на Косовім поли під знаменем Богдана Юговива.

Він поспішно пробирав ся на Залом.

„Сьогодні вечером будемо у Горштака, а завтра може бути опинимо ся у Гацка. Здає ся, що щось починаєть ся: Горштак наш вивідач, певно вже щось винюхав!“

Так говорив він сам з собою, і думав о Горштаку, драпаючи ся на круту височінь, через котру треба йому було перейти, щоби попасти на Залом. Вона була порізана бездонними пропастями, щілинами і вузькими провалами; в таких місцях могли мешкати тільки легкі, дикі кози. А Сімо жваво пробирав ся там не знаючи втоми і ніде не задержуючи ся для віддиху. Страшно

було зверху глядіти у ті пропасти, но він нічого не бояв ся.

Ще кілька кроків і він дістав ся на поляну, а там вже дорога рівна, що й рівнійшої годї знайти.

Нараз побачив він перед собою кількох Турків. То були аги з Невесіня, що часто тут приїзджали на полюванє.

Побачивши гайдука, вони нараз всі затримали ся і схопили за оружє.

— Стій! — крикнули.

Сімо поглянув на них і вхопив за ніж.

— Чого вам треба?

Аги налаштували на нього оружє.

— Кудя ти ідеш?

— Іду за своєю справою...

Один ага засьміяв ся.

— Гадаєш, що ми тебе не знаємо...
А чи памятаєш, як я був в неволи у Стояна?
Ти помагав... Ти його вістун...

— Вістун? — задивували ся другі аги.

— А вжеж, правда! — крикнув Сімо. —
Чого вам треба?

— Він розносить письма. Й тепер певно несе письмо.

Сімо не пропустив ні слова, а тільки обшукав грудь, щоби переконати ся, чи ціле письмо.

— Віддай письмо! — гаркнули аги.

— Нема його в мене — каже він.

— Є!

— Ні!

Один ага задумав ужити хитрощів:

— Як маєш, то дай і не бійся нічого.

Ти знаєш, ми нарід певний, не зламаєм слова.

— Нема в мене письма.

— Є — продовжав той перший ага. —

Віддай нам, а ми даруємо жите тобі.

Сімо подумав недовго, відтак судорожно вхопився за груди і скрикнув:

— Не віддам!

Аги переглянулися.

Стріляти вони не хотіли, бо гайдук упавби тоді в бездонну пропасть, що над її краєм стояв і пропалоби письмо, котре, іменно було потрібне їм, а оточити і зловити його не сміли, бо боялися його.

Попробували іще взяти його хитрощами.

— Віддай письмо — кажуть — а дістанеш нагороду.

— Мені не треба нагороди!

— Подумай.

— Я вже подумав, але не дам.

Аги знов переглянулися.

— Треба його зловити — каже оден.

— Треба!

І всі кинулись на гайдука.

Сімо підняв ніж і поступив ся трохи в зад.

— Не видам я братів! Я чесний Сербин...

І в ту мить кинув ножом в Турків, а сам кинув ся в пропасть. Із пропасти дав ся чути глухий стук і тріск ломаного галузя.

— Аллах! Іль Аллах! — закричали Турки і переглянули ся.

Відтак всьо затихло.

Клятї вороги.

Їхалисьмо разом. У мене був тільки оден кінь і можу похвалити ся, дуже добрий, тому що я два рази упав з нього, а доводить ся мені падати тільки з добрих коний. Ступав він гордо і доволі бистро, голову ніс високо, но чорт його знає чому, хвилями здрігав ся і при тім здріганню я випадав з сідла. А мій товариш їхав на білім кони з повислими вухами і куцим хвостом, а за ним тягнула ся ціла каравана з чотирох чи пяти коний, з ючними сідлами, тільки без клунків.

То був показний мущина, правда худий з зівялим лицем, але високого росту

і плечистий. Від плечий звисали до грудий многочисленні ясні гудзики і медалі, що блищали і світили на сонці, так що годі було на них глядіти і той шовковий платок обв'язаний довкола голови, з якого торочки звішуючись через плечі, спадали на медалі. Я любовався ним, глядачі на нього з боку тай довго їхалисьмо і я не пропустив ні одного слова, боячи ся попсувати те вдоволене, яке я мав, глядячи мовчаливо на товариша своєї подорожі.

Звали його Дьоко Мраович.

О нім чув я давно дивні оповідання. Хвалили його, як незрівнано хороброго молодця і обережного гайдука-розбійника, що якийсь час наводив страх майже на половину Герцеговіни. Тим милійше було його товариство в дорозі й тому я так пильно глядів на нього.

— Відки у тебе порожні коники? — запитав я вкінці після довшої мовчанки, бажаючи тепер розмовити ся з ним.

— Відвозив до міста набір.

— Щось доставляв там?

— Всячину: хліб, бараболі, капусту.

— А кому?

— Дітям покійного Алі Муягича.

Я затримав ся і з здивованем поглядів на нього. Алї був одним із хоробрїйших і страшнїйших Турків, а головне — то був лютий ворог Мраовичів.

— Невже ти їх орандар, що возиш їм хлїб?

Він покрутив головою.

— Довжник я їх, а при тїм страшенний довжник.

І замовк, опустив голову і з усеї сили ударив коня по шиї, хоч той йшов доволї бисто. Кїнь схопив ся і звернув в бік. Він ударив його знов, кїнь пішов тоді просто.

Видячи що він робить з конем, я не хотїв питати його дальше. Опустивши уздечку я став півголосом сьпівати якусь пісню, не памятаю тепер яку.

Йому тоє очевидячки подобалось. Він звернув свого коня близше мого і став уважно прислухувати ся.

— Сьпівай голоснїйше.

Я став голоснїйше сьпівати. Він зсунув свою із хустки шапку на потилицю і став супроводжати пісню похитуванем головою.

Вкінци я перестав.

— Вали іще!

— Не знаю більше.

Він відвернув ся з невдоволенем, потягнув за уздечку і поїхав стежною в бік.

— Кудя ти?

— В ліс, відпичнемо трохи.

Я поїхав за ним. Ми звернули в ліс, злізли з коний і пустили їх пасти ся, а самі сіли під крислатим дубом і вийняли гаманці з тютюном.

Скількись хвиль ми мовчали, слухаючи, як трава хрупотить у коний на зубах, та десь далеко дятель довбає в дерево.

Надоїла мені тая мовчанка.

— Колиж то ти завинив Муягичови? — запитав я тільки, щоби зачати розмову.

Дьоко зморщив брови і махнув рукою.

— Давно.

— А тепер вже сплачений довг?

— Ні... Та й не скоро буде.

Відтак випустив два-три клубки диму і поглянув на мене.

— Тут ціла історія і хоч то мені не дуже мило, всеж таки розповім тобі її. Турецькі злодійства приневолити мене піти в гайдуки. Опротівіло мені жите безправної „райї“^{*)} надоїло всякому кланяти ся і от я взяв за оруже і з пяти-шести то-

^{*)} „Райя“ себто християни піддані Туркам.

варишами пішов в лісисті гори. Тут ми підглядали Турків і нападали на них. Кожного дня були у нас бійки і кожного разу ми щось небудь роздобули. Прийшла черга стрінутися і поміряти ся з Муягичами. На самого Петра ми напали на їх дім і убили трьох. Но Алї остав ся живий — і хоч обшукали ми ціле домівство, він сховав ся десь і ми не могли його найти. Ми зрабували, що тільки могли забрати з собою і вернули ся до своєї криївки.

Але й за се заплатили ми. Дібрав Алї чету-дружину більшу і красшу від нашої і став нас переслідувати по пятах. Гнали ся за нами лісами полями, поки нас не загнали в такий закуток, куда не заходять й дикі кози. Тому ми укріпили ся і рішили боронити ся до смерти. Алї окружив нас, укріпив ся сам і не давав нам висунути ся з нашого барлогу. Прийшла нудьга і недостатки. Не було в нас ні хліба ні води, а дістати їх ні звідки і ніхто не важив ся прокрасти ся на звідки, а голод мучив нас так, щось був готов з'їсти власне тіло. Мої товариші стали похмурні, лиця у них почорніли, як земля, бродили довкола мене, як тіни, та ні оден не нарікав, не застогнав, не заплакав.

Бачу, дальше так не можна.

— Попробуємо брата пробити ся—кажу. Краще нам всім до одного так погібнути, як здохнути тут з голоду. Нам вже однаково умирати, так вже красше умерти відомстившись, чим вибирати ся на той сьвіт з жаждою турецької крови.

Всі зрозуміли, що нема иншого виходу і згодили ся на се.

Я перший вискочив з шаблею в руках, а за мною всі. Турки стрінули нас огнем. Бачив я, як упало двох моїх товаришів, но думаю нема иншого виходу і кидаюсь на Турків. Кинулись і прочі і взялись до них. Кров заляла мені очи, я нікого не бачу, а тільки замахуюсь ятаганом і біжу наперед. Знов чую, що мене ударив хтось ззаду по голові і я трачу сьвідомість.

Опамятав ся я аж в домі Муягича... Лежу я на тростиновій рогожі а наді мною стоїть Алї і ще кількох Турків, глядять і крутять головами. Коли я отворив очи, Алї наклонив ся і взяв мене за руку.

— Як себе почуваєш? — питає мене.

Я хотїв піднести ся, але мене немовби хто знов ударив і я знов повалив ся.

Прохорував я так цілий місяць. Алї був постійно при мені і піклував ся за мое

здоровле більше, як рідний батько. Сам своїми руками перевязував мені рани, мастив якоюсь мастию, сам давав мені води, припрошував мене їсти, часто кормив мене як малу дитину, іноді клав мою голову собі на коліна і майже силою встромлював мені в рот мясо або яйця.

Вкінці став я поправляти ся. Почувши що вже можу вдержати ся на ногах, став ходити по кімнаті. Алі часто брав мене під руки і виводив мене на двір, де я віддихав під його гилястою шовковницею.

З кождим днем ставало мені лекше і я бачив, як все прояснював ся вид Алі, як він усьміхав ся глядячи на мене.

— Як тобі здає ся, чи мігби ти тепер стрибнути? — питає він мене раз.

— Не можу, — кажу — я ще слабий.

Він погладив собі вуса, усьміхнув ся.

— Не задовго вже будеш міг.

За кілька день, він знов запитав ся мене.

— Попробую! — кажу.

Він відійшов в бік, я розбіг ся і скочив. Скок мій був такий великий, що Алі розсьміяв ся з радости.

— Значить ти зовсім подужав, — сказав він.

Лишив мене на дворі, а сам пішов до хати. Я здивований глядів йому у слід. За мінуту виносить він дві рушниці. Вид у нього поблід, очи сьвітять якомсь дико, немовби у голодної кітки.

Він став переді мною.

— Ось я тебевилічив, поставив на ноги. Тепер ти здоров, як перше і можеш сплатити мені довг. А винен ти мені три голови, тому що ти убив трьох моїх братів... — Тут очи у нього заблисли ще більше як перед тим і задрожала долішна губа. — Мігби я був тебе вбити раненого, але не хотів. Я захотів підняти тебе на ноги і вбити здорового. Алі Муягич ніколи не вбивав ранених, не хотів і тебе.

Відтак подав мені рушницю.

— Ось тобі рушниця! Кріпка і добра, як і моя, і гарно набита так само як моя. Підемо в ліс і там поміряєм ся з собою.

Я не міг нічого йому відповісти. Спустивши голову, пішов я вперед, а він за мною.

Так пішли ми в ліс.

— Стань проти мене і я проти тебе та будемо стріляти рівночасно зараз.

У мене щось блиснуло в голові. Я кинув рушницю і відійшов на бік.

— Мені підняти на тебе руку? Невже я можу стріляти в тебе! Нізащо в сьвітї!

Він зневажливо усміхнувся.

— Ти повинен, я всилую тебе! Я не можу відкладати бою, не хочу й стріляти в тебе безоружного. Бери рушницю, адже я не жартую з тобою.

Я зволікав.

— Бери рушницю! — скрикнув він. — Инакше я назву тебе заяцем!

Я зігнувся і підняв рушницю.

— Обернись сюди.

Я обернувся.

— Наладь на мене рушницю!

Він прицілювався в мене і я прицілювався.

Паф!... вистрілював він і вистріл роздався гомоном по лісі.

Я не пам'ятав, чи спускав я курок чи ні... тільки дивлюсь, він захитався і упав... Я скричав, полетів до нього. Він був вже мертвий.

Від тої пори я кожного року доставляю його дітям скільки мішків хліба, бараболь, капусти, привожу й баранів на їх харчування.

Дьоко скінчив оповідати і опустив голову. Видимо він здержував сльози, а вони самі без його волі котились по його лиці. Я глянув на нього з почутем і вхопив ся за гаманець з тютюном.

Чий паркан?

Мало хибувало, що та справа не пішла до суду.

Двір Мули Османа був від подвіря покійного Юсуфа Селімича відділений парканом. Османів дід чув від свого діда, що паркан поставив ще дід останного, коли Селімичі не тільки не були їх сусідами, но ледви навіть чи ествували на сьвітї. Таким чином мула Осман був твердо переконаний, що паркан, то діло рук його прапрадіда, але покійний Юсуф так само думав, що то його власність, й так само думала вдова по нім Фата.

І от Фата хотіла зачати валити паркан, бо їй було треба трьох-чотирох каменів на припічок, а Мула Осман не позволяв рухати того, що вважав своїм. Фата стояла при своїм, а він упер ся, Фата боронить ся, а він ще гірше...

Справа так була зложила ся, що годі її було розпутати.

Сьогодні Мула Осман нарочно ранше прийшов з крамниці і усїв посеред свого подвіря.

Раптом вилітає когут Фати на паркан і кукуріче на ціле горло.

— А щоб тебе лисиця з'їла! — крикнув Осман і пустив камінь на когута, що злетів з потовченою ногою на подвірє Фати.

Людоньки, чого там не було після того!

Фата стояла посеред подвіря і розлючена кидала камінем в Мулу, і колиб не був вступив ся, то дорого заплативби за когута.

Дальше терпіти було годі. Мула Осман убирає нову фезку,*) новий плащ з трошечки роздертим рукавом і зовсім нові черевики і йде просто до кадї (судїї).

— Я до вас пане судїє... то вкінци не стерпуче, того не роблять навіть Волохи!

— Що такого? — питає судїя.

— Невидане і нечуване злочинство!

— В чім же справа?

— А от я прийшов розповісти тобі. Знаєш покійного Юсуфа?

— Якого Юсуфа?

*) Рід турецької шапки. — *Пр. Ред.*

— Селімича.

— Знаю.

— А його господиню знаєш?

— Ні.

— Й добре що не знаєш. Який би я був щасливий, як би також не знав її. То диявол а не жінка. Справжня Волошка!

— А що вона тобі зробила?

Мула Осман харкнув і плюнув, потім витер ніс рукавом плаща і став оповідати о паркані.

— Паркан мій, моя власність, при мені від діда-прадіда, а вона тепер розбирає його, чи невже то по правді?

— Не по правді — каже судія.

— Щож мені з нею робити?

— Не знаю.

— Як не знаєш?

Судія усьміхнув ся.

— То не легко рішити. От я наперед прикличу її і завстидаю її.

— Та у неї нема ні встиду, ні сумління...

— Тоді я поміркую.

І Мула Осман з чим прийшов до судії з тим відійшов. Як би можна, він покришив би її на дрібні кусники, щоби по ній і сліду не зістало ся.

— Я волівбим бути грішним местником, як сьвятим праведником — думав сам про себе.

Пішов він до дучану (крамниці) і сів там зложивши ноги на хрест, потім зажадав кави, пив, курич, а сам безнастанно думав о сусідці.

Сьогодні він був злий, як ніколи, і нічого він так не хотів, як щоби хто небудь прийшов, щоби він міг перед ким виляти свою душу, поскаржити ся.

Раптом він пригадав собі, що у нього нема нікого дома, адже Фата може там натворити всячини... Він встав і пішов до дому.

Приходить — і щож бачить?

Фата замість трьох камінів вийняла цілий десяток і уложила собі нове огнище.

Осман запалав гнівом.

— Я вб'ю тебе! — кричить до неї, — задушу, повішу як собаку!

А вона ні слова не відповідає, тільки регочеть ся.

Третього дня Османів баран, якого він годував на празник Байрам, був геть чисто обстрижений, що не зісталось на нім ні жмутка шерсти.

— То вона — кричав Осман і скреготав зубами.

Положив на плечі барана і поніс його до судії.

— От що вона мені наробила, пане судіє!

— Хто то?

— Вона.

— Якже то, вона?

— Не знаю як, а все мені на пакість. Погляньте який баран... на нїм могло бути три фунти вовни.

Судія розсьміяв ся.

— Щож я маю зробити?

Осман пошкробав ся за ухом.

— Не вже є який небудь суд на ню?

— Но я брате не можу її тепер судити. Така моя гадка, не добре ти робиш, що вдаєш ся до суду, адже вона баба...

— Адже вона мені ще очи виколе...

— Ласки прошу. Сам ти будь мудрійший.

Осман знов пошкробав ся.

— Но пане судіє, невже я так можу! Мені вже пятьдесят два літ, а коли я до тепер не набрав ся розуму, значить, вже не буду мав ніколи.

Судія нічого йому не відповів на тоє.

І Осман знов положив на плечі барана і пішов до дому.

Посеред подвіря побачив він свого годованого пса і учув його переразливе жалібне вите на ціле горло. Осман підійшов до нього, глянув і остовпів: у пса вибите праве око.

— Що ти заподіяла? — кричить Мула Осман, не памятаючи ся від злости.

— Віддячилам ся тобі, — відповідає вона зі свого подвіря.

— Віддячусь і я тобі, ти сяка така! Не умру, не помстивши ся на тобі?

— Помсти ся, попробуй!

Мула Осман хотів їй сказати щось там, та в тій хвили прийшов післанець від судії.

— Його милость, кличуть тебе до себе.

Осман зараз вирядив ся.

— Пощось мене кликав? — питає судію.

Той покашляв.

— Ти не жонатий?

— Я вдовець.

— Так й бери жени ся?

— Мені женити ся?

— Так.

— І з ким?

З Фатою.

Осман остовпів.

Щоби вона мені очи виколола?

— Не буде того. Тоді помирите ся. У неї є дім, ви злучите оба господарства а паркан розберете.

— Значить, я маю руйнувати то, що збудували предки?

— Руйнуй.

— І ти так кажеш на правду?

— Так, кажу.

Осман спустив голову.

Подвіре Мули Османа й покійного Юсуфа перемінили ся в одно велике подвіре, паркан розібрали, а Фата тепер Османова жінка.

Вечерами, коли Мула Осман вертаєть ся до дому, вона жде його при воротах і цілує його.

— Не знав я, що ти можеш бути й доброю! — говорить він до неї.

На стрічу.

Вже через кільканацять день потішає мати свої маленькі донечки:

— Братчик приїде!

Вона чула від сусідів, що всі повстанці, що пішли на боротьбу за „чесний хрест“, тепер вертають ся і незабаром будуть дома.

„Прийде братчик!“ — говорила вона дівчаткам і сама незвичайно повеселіла, завчасу радіючи з того, що знов побачить свого коханого сина і пригорне його до своєї материнської груди.

Невже то жарт? Минуло цілих два роки, як вона його не бачила. Було то так давно, дуже давно, як він прашав ся з ними і пішов кудись з другими, а вона лишилась слаба, знеможена, мучилась день і ніч, працюючи тяжко, щоби вижити себе і тих троє діточок.

Тяжко приходилось їй за той час. Рідко коли наділив її стравою котрий-небудь сусід, а частійше всього не було дома ні кусника хліба, а вона голодувала по дневи і по два.

Аджеж діточки ще маленькі, слабі. Старшій доньці не більше десяти літ, а молодшій не було й осьми. Не могли вони, певна річ, терпеливо зносити голоду і часто питали:

— Мамо, чому ти не даєш нам їсти?

— Тепер у нас нема нічого.

— А чи буде?

— Буде, певно буде...

— А коли?

— А тоді, як прийде брат, — звичайно говорила вона.

І вона була сильно переконана, що те голодоване устане, як тільки вернеться Йово і возьметься за роботу.

Та діточки не могли так довго чекати.

— А колиж вернеться братчик?... — питали вони.

— Незабаром прийде, незабаром... — все відповідала мати.

І от тепер, вкінці, справді він вертається з іншими „ушашами“ (повстанцями). Не вже може хто бути щасливіший від неї?

Опорядила цілу хату — най він застане прибрану хату; приладила йому постіль, принесла свіжого дрібного сїна.

— Наспався бідненький там на каміню, — шепоче сама до себе — най тепер відпочине на мягонькім.

Настав вкінці бажаний день.

Заметушилося і захвилювало ціле село. Старі і малі ідуть далеко за село на стрічу ушашам. Перед хатами стоять жінки, перекликаються. Нарід переходить біля них гуртками, всі веселі, співають пісень, радісно переглядаються. А діточки згуртувалися коло якоїсь на борзі склеєної хо-

ругви, гомонять, кричать, приготовлюють ся до бурхливої стрічі героїв.

І наша мати повела діточок на стрічу братови.

Просто сердешна перемінила ся. Лице стало яснійше, веселійше, хода лекша, навіть стан випростував ся, — зовсім вона не подібна тепер до згорбленої старушки.

І діти весело скачуть довкола неї і все кличуть :

— Мамо, братчик прийде! Тепер вже не будемо голодні!

— Не будемо, діти, не будемо! — говорить вона і сама усміхається ся.

— Тепер у нас всьо буде!

— Всього буде доволі.

З такими розмовами дійшли вони до кінця села, вийшли вкінці з нього і підійшли до ліса.

— Тут будемо дождити, — сказала мати.

Дівчатка послушали, затримали ся.

— Назбирайте братчикови ягід; я знаю, він любить їх.

І обоє дівчатка побігли в лісок, стали там лазити по траві, кущах, шукаючи ягід, а мати усїла під високим дубом і гляділа

в далечину, дожидаючи, що от от хто небудь проявиться там.

Минуло не багато часу, нікого не видно... Минуло ще чимало мінут — і знов нікого...

От раптом далеко показався маленький облачок, що ставав розмірно все більший і більший. Тепер вона вже розпізнає, що то кінні і піші люди, числом до двадцяти, спішать до села.

Радісно забилося у неї серце — вона швидко підскочила на ноги.

— Тут ось! — закричала — тут ось!...

Обернувшись до ліса, кличе дітей.

— Ходіть сюди! — он братчик...

Дівчатка вибігли з ліса.

— Де він? — питають.

— Он він, ось вони, глядіть! — говорила вона показуючи рукою.

— Ось він, ось він, — закричали діти, плещучи з радости в долоні.

Усташі тим часом зовсім наближалися. Ішли вони обнявшися і співуючи різних пісень.

Мати підійшла їм на стрічу.

— На добрий день! — привитали її всі...

— Доброго вам здоров'я і щастя! — відповідає вона, а сама очима шукає сина.

Але його тут нема.

— А де мій Йово? — питає вона по-слідного.

— Так то він твій?

— Так.

— Не знаю... Може бути припізнив ся, іде ось він з заду за нами, — сказав той, відвернув ся, і пішов наперед.

Затримала ся старушка.

— Чому запізнив ся? — говорить сама до себе — не вжеж не знає, що я його тут чекаю...

— Деж братчик? — питають дівчатка.

— Прийде, прийде зараз, — відповідає вона — і знов глядить в далечину.

Справді надійшло ще кількох пов-станців.

— Ось тут — говорить вона — іде з ними...

І знов пішла на стрічу.

Тут побачила усіх своїх сусідів. Мати оглядає всіх і вже не дожидаючи доброго слова, скоро питає:

— А деж Йово?

Сусіди переглянули ся... Всім видно тяжко чогось відповісти.

— Чиж іде він? — знов питає вона.

— Ні, не знаємо — кажуть.

— Чи йде він там по заду за вами? — повторяє вона немовби не чула їх відповіді.

— Не знаємо, — кажуть її знов.

— За нами нема нікого — ледви проговорив вкінці кумів син Микола і не дивлячи ся на ню пішов вперед.

Старушка знов задержала ся. Щось тяжко здавило її грудь... вона не може віддихати.

— Нема його! — заговорила вкінці дрозачим голосом, а сама іще глядить в далечину, дожидає.

Глядять там й дівчатка.

А в далечині не видно ні облачка, ні подорожнього. Тільки вороне злетіло ся з відкись, покружляло над головою старушки і відлетіло кудась далеко, далеко...

— Нема його — знов заговорила глухо старушка, й від тайного прочутя здавилось її серце... Горячі сльози наповнили її очи і потекли по зморщенім лиці.

А дівчатка, побачивши тоє, пригорнули ся до неї:

— Не плач мати! — Братчик прийде...

„Народна Бібліотека“.

Доси вийшли отсі книжечки „Нар. Бібліотеки“.

Ціна Кор.

Ч. 1—2. <i>Богдан Ленкий</i> „ Кидаю Слова “
нариси й оповідання, стор. 78.	—50
„ 3. <i>Л. Н. Толстой</i> . „ Чому люди задурма-
нюють ся? “, стор. 31.	—20
„ 4. Збірка : I. „ Асирійський цар Асар-
хадон “ <i>Льва Толстого</i> ; II. „ Чортова
корчма “ <i>Ол. Стороженка</i> і III. „ Лесь
преславний гайдамака “ <i>Б. Грінченка</i>
з образками, стор. 32.	—20
„ 5. „ Невольник “ поема <i>Тараса Шевченка</i>
з портретом, стор. 32.	—20
„ 6. <i>Марія Конопніцка</i> . „ Як милосердила
ся громада “ (образок з життя швай-
царського люду), стор. 39.	—20
„ 7. <i>Волод. Геринович</i> . „ Жителі Марса “
(з образками) стор. 40.	—30
„ 8. <i>Л. Н. Толстой</i> . „ Любов “ переклав
<i>Ю. Лопух</i> , стор. 30.	—20
„ 9. „ Добуш “ написав <i>О. Ю. Федькович</i>
(з малюнком <i>О. Куриласа</i>). II. „ Заклята
яма “ народний переказ, стор. 23.	—20
„ 10-11. <i>Светозар Чорович</i> . „ Герцеговінські
оповідання “ переклав <i>Плятон Карпинсь-
кий</i> , стор. 46.	—40

Наведені книжечки „Народної Бібліотеки“ можна дістати в Редакції „Нар. Бібл.“ в Чернівцях і в Книгарні Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, та в книгарнях на провінції.

Асекуруйте своє майно від огню в „ДНІСТРІ“!

Кожний Русин повинен асекувати ся від огню, щоби на случай пожежі не понести страти, бо достаток одиниці то добробит цілого народу.

Кожний Русин повинен асекувати ся тільки в рускім товаристві взаїмних обезпечень

„ДНІСТЕР“.

Нема жадного иншого руского товариства асекураційного тільки один „ДНІСТЕР“.

„ДНІСТЕР“ рахує найтаньші оплати за обезпеченя селянських будинків.

„ДНІСТЕР“ звертає кождорічний чистий зиск своїм членам; на рік 1911 виносить зворот 10 проц.

„ДНІСТЕР“ оцінює та виплачує шкоди по огни скоро і ретельно, а до комісії запрошує все двох господарів на оцінителів.

„ДНІСТЕР“ дає підмоги руским школам і бурсам, де виховують ся селянські діти.

Люди асекуровані в „Дністрі“ можуть дістати позичку у всіх великих банках і в товаристві взаїмного кредиту „Дністра“. — Власні фонди „Дністра“ виносять з кінцем 1910 року 3,052.250 корон.

„ДНІСТЕР“ приймає обезпеченя на жите у всіх догідних комбінаціях (на дожитє, посмертні капітали, посаги, ренти). — В „ДНІСТРІ“ можна обезпечати від крадежи з вломом движимости всякого рода, а товариства кредитово готівку, цінні папери і векслі за дешевою платою премії. (Р. 34).

Адреса „ДНІСТРА“:

Тов. взаїмних обезпечень „ДНІСТЕР“

у Львові,

у власнім домі уліця Руска число 20.